

Υπόμνημα

περί τοῡ κειμένου τῆς

Ε' Προσυννοδικῆς Πανορθοδόξου Διασκέψεως

(Chambésy – Γενεύη, 10-17 Ὀκτωβρίου 2015) :

«Σχέσεις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας

πρός τόν λοιπόν χριστιανικόν κόσμον»

Μακαριώτατε,

Σεβασμιώτατοι Ἄγιοι Ἀρχιερεῖς,

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς Ἀποφάσεως τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (Chambésy – Γενεύη, 21-28 Ἰανουαρίου 2016), συμφώνως πρὸς τὴν ὁποῖαν «αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι δύνανται νά δημοσιεύσωσιν εἰς τὰ ἐπίσημα αὐτῶν ὄργανα - ἠλεκτρονικά ἢ ἔντυπα- τὰ ὑπὸ τῶν Προσυννοδικῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων καὶ τῶν Συνάξεων τῶν Ὀρθοδόξων Προκαθημένων ὁμοφώνως γενόμενα ἀποδεκτὰ τὰ κείμενα τῆς Ἡμερησίας Διατάξεως τῆς Συνόδου πρὸς πληροφόρησιν τοῦ ποιμνίου αὐτῶν, ὡς καὶ παντός ἐνδιαφερομένου» (§ 5), ἀνεφύησαν καὶ αἱ πρῶται κριτικά καὶ ὑπομνηματισμοὶ ἐπὶ τοῦ λίαν ἐνδιαφέροντος κειμένου, ὑπὸ τόν τίτλον «Σχέσεις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τόν λοιπόν χριστιανικόν κόσμον».

Ἐπειδὴ : α) Τό συγκεκριμένον κείμενον ἔτυχε ὁμοφώνου ἀποδοχῆς ὑφ' ὅλων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἄνευ οὐδεμίας ἐπιφυλάξεως, τόσον ὑπὸ τῶν Ἀντιπροσώπων αὐτῶν εἰς τὴν Ε' Προσυννοδι-

κήν Πανορθόδοξον Διάσκεψιν (Chambésy – Γενεύη, 10-17 Ὀκτωβρίου 2015), ὅσον καί ὑπό τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐν τῇ Συνάξει αὐτῶν (Chambésy–Γενεύη, 21-28 Ἰανουαρίου 2016), β) Τό παρόν κείμενον, ὡς καί τά λοιπά, ἀπηχοῦν θέσεις καί ἀπόψεις πανορθόδοξους, διά τῶν ὁποίων ἐπετεύχθη ἡ ὁμοφώνως ἀποδοχή αὐτῶν καί οὐχί μόνον τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, γ) Ἦτο αἶτημα, ὥστε ἐν τοιοῦτον κείμενον νά ἐξαχθῇ ὡς ἔκφρασις πανορθόδοξου θέσεως ἔναντι τοῦ λοιποῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἤδη ἀπό τῆς ἐποχῆς τῆς Πανορθόδοξου Συναντήσεως τοῦ ἔτους 1930, ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Βατοπεδίου, δ) Οὐδεμία ἄχρι τοῦ νῦν, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διά γνωστοποιηθείσης συνοδικῆς ἀποφάσεως πρὸς τὰς λοιπὰς Ὁρθόδοξους Ἐκκλησίας, δέν ἀπέρριψεν αὐτόν, ε) Ἀρκεταί ἐκ τῶν γενομένων κριτικῶν παρατηρήσεων καί ὑπομνηματισμῶν ἐρείδονται ἐπί λανθασμένων ἀρχῶν καί προϋποθέσεων, τυγχάνουν προβληματικά, στ) Ἡ υἰοθέτησις τοιούτων κριτικῶν εἶναι δυνατὸν νά τύχουν τῆς πανορθόδοξου ἀπορρίψεως, καταθέτω τὸν παρόντα ὑπομνηματισμόν, ἵνα ἀξιολογηθῇ καί οὗτος συνοδικῶς μετὰ τῶν λοιπῶν.

Μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ καί εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 755/35/16-2-2016 Συνοδικοῦ ἐγγράφου, ἀναφέρω Ὑμῖν τὰ ὡς κάτωθι :

1. Εἰς τό παρόν κείμενον ἐγένοντο διορθώσεις ὑπό τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Διορθοδόξων καί Διαχριστιανικῶν Σχέσεων (ἀριθμ. πρωτ. 53/20-3-2015), τὰς ὁποίας, ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς, τῆς 1^{ης} Ἀπριλίου 2015, υἰοθέτησεν ἀπολύτως καί διά τοῦ ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 476/679/1-4-2015 ἀπέστειλεν εἰς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Ἑλβετίας κ. Ἱερεμίαν, Γραμματέα τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου, προκειμένου αἱ γενόμεναι καί προταθεῖσαι παρατηρήσεις, κρίσεις, διορθώσεις καί τροπολογίαι κατατεθῶσιν εἰς τὴν Ε' Προσυνοδικὴν Πανορθόδοξον Διάσκεψιν. Αἱ γενόμεναι παρατηρήσεις καί ὑποδείξεις ἐγένοντο ἐπίσης

όμοφώνως δεκταί υπό τῶν Ἀντιπροσώπων τῶν λοιπῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἐν τῇ Ε' Προσυνοδικῇ Πανορθόδοξῳ Διασκέψει, καί ἐνεσωματώθησαν εἰς τό τελικόν κείμενον.

2. Τό παρόν κείμενον, προέρχεται ἐκ τῆς συνενώσεως δύο ἄλλων παλαιότερων κειμένων («Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τόν λοιπόν χριστιανικόν κόσμον» καί «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καί ἡ Οἰκουμενική Κίνησις»), τά ὁποῖα ἔτυχον τῆς ἐγκρίσεως καί ἀποδοχῆς ὑφ' ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἀντιπροσώπων κατά τήν Γ' Προσυνοδικήν Πανορθόδοξον Διάσκεψιν (Chambésy-Γενεύη 1986). Ἡ συνένωσις ὅμως αὕτη τῶν δύο κειμένων, καρπός τῶν ἐργασιῶν τῆς Α' Συναντήσεως τῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς Ἀναθεωρήσεως τῶν Κειμένων τῶν Προσυνοδικῶν Πανορθόδοξων Διασκέψεων (Chambésy, Γενεύης, 29 Σεπτεμβρίου – 4 Ὀκτωβρίου 2014), ἐθεωρήθη ἀναγκαία, κατόπιν ὁμοφώνου καί πανορθόδοξου συναινέσεως ἐπί τῷ σκοπῷ ὅπως ὑπερβαθῶσιν ἐπαναλήψεις ἢ καί ἀνακολουθίαι. Ἐκ τῆς γενομένης κειμενολογικῆς συνενώσεως προεκλήθησαν ὄντως προβλήματα συντάξεως καί ὑφολογικῆς διατυπώσεως, τά ὁποῖα δημιούργησαν δυσκολίας κατανοήσεως τοῦ ὅλου σκεπτικοῦ τοῦ νέου κειμένου, μέ ἄμεσον ἐπακόλουθον καί τήν προσέγγισιν τοῦ ὅλου περιεχομένου τοῦ κειμένου.

Ἐπιπλέον δέν θά πρέπει νά μᾶς διαφεύγει ὅτι αὕτη αὕτη ἡ χρησιμοποιούμενη ὀρολογία καί αἱ γλωσσικά διατυπώσεις, ἐν πολλοῖς νέαι, δημιουργοῦν ἀρκετάς παρερμηνείας, αἱ ὁποῖαι δικαίως ὀδηγοῦν καί εἰς ἄλλας κατανοήσεις καί δίδουν ἀφορμήν διατυπώσεως περί διαφόρων δῆθεν ἐκκλησιολογικῶν ἀποκλίσεων. Ἡ γλωσσική καί ἐκφραστική αὕτη ἰδιαιτερότης τοῦ παρόντος κειμένου δέν συνεπάγεται ὅμως καί θεολογικήν ἢ ἐκκλησιολογικήν «διγλωσσίαν» ἐνῶ, παρά τό περιεκτικό τοῦ περιεχομένου του, προσπαθεῖ νά διαγράψῃ τὰς ἐκκλησιολογικάς ἀρχάς, διά μίαν οὐσιαστικήν συμβολήν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τούς διμερεῖς Θεολογικούς

Διαλόγους καί εἰς τήν Οἰκουμενικήν Κίνησιν, ἐπί τῇ βάσει τῆς ἱεροκανο-
νικῆς, συνοδικῆς καί πατερικῆς παραδόσεως.

Περισσότερον ὁμως θεωρῶ ὅτι δημιουργοῦν σύγχυσιν οἱ ἐπιπο-
λαίως προσεγγίζοντες καί ἐρμηνεύοντες τό κείμενον, μέ βάσιν τήν ἀρχήν
«λήψεως τοῦ ζητουμένου», προβλέποντες ὅπως ὀδηγήσουν τάς σκέψεις τῶν
ἀναγνωστῶν των εἰς τά ἰδικά των συμπεράσματα.

3. Διά τούς λόγους τούτους θά παράσχω κάθε δυνατήν ἐπεξήγη-
σιν εἰς κάθε παράγραφον τοῦ κειμένου, προκειμένου νά ἀρθοῦν αἱ τυχόν
ἐπιφυλάξεις καί ἐπί τῷ τέλει ὅλων ὄσων ἀνέφερον εἰσαγωγικῶς.

α) Ἡ § 1 ἀποτελεῖ ἀφετηριακὴν ἀναφορὰν ὡς πρὸς τήν αὐτοσυ-
νειδησίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ὡς «ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ
καί Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία» συμβάλλει εἰς τήν ὅλην πορείαν προωθήσεως
τῆς ἐνότητος τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι (ἐνν. Χριστιανοί) ἐξ αἰτίας τῶν
κατὰ καιροῦς αἰρέσεων καί σχισμάτων τυγχάνουν ἤδη διηρημένοι καί
ἀποσχισμένοι ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος.

Ἡ παροῦσα παράγραφος ἐπιβεβαιώνει ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλη-
σία δέν ταυτίζεται, ὡς πρὸς τήν ἐκκλησιολογικὴν τῆς αὐτοσυνειδησία, πρὸς
τόν λοιπόν χριστιανικόν κόσμον, ἀναγνωρίζει ὁμως ὅτι ὑφίσταται διάσπα-
σις τῶν Χριστιανῶν, καί οὐχί τῶν Ὁρθοδόξων ὡς ἐσφαλμένως διατυποῦται
ὑπό τῶν ἐπικριτῶν, καί οὕτως συμβάλλει εἰς τήν ὅλην διαδικασίαν πρὸς
ἐπίτευξιν τῆς ἐνότητος ὅλων μετ' Αὐτῆς, ὡς τῆς «οὔσης τῆς Μίας, Ἁγίας,
Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας», πρωτίστως διά τῆς ἐπιλύσεως τῶν
διαφόρων θεολογικῶν διαφορῶν, ἐφόσον ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ
κόσμῳ, κατὰ τόν ἅγιον Μάξιμον τόν Ὁμολογητὴν, εἶναι ἡ ἐπίτευξις καί ἡ
πραγμάτωσις τῆς ἐνότητος πάντων ἐν Χριστῷ ἐπί τῷ σκοπῷ τῆς σωτηρίας
των (βλ. PG 91, 657D-717C).

β) Ἡ § 2 θεμελιωῖ καί περιγράφει τὰς ἀρχὰς καί τὰς προϋποθέσεις διὰ τῶν ὁποίων ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία προσπαθεῖ νά συμβάλῃ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῆς προαναφερθείσης ἐνότητος.

γ) Ἡ § 3 περιγράφει τὴν ἐνότητα, ὡς γεγονός κοινωνίας ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει καί ἐν τοῖς μυστηρίοις, καί οὐχὶ ὡς μίαν κοσμικοῦ ἢ ἰδεολογικοῦ τύπου ἐνότητα ἢ ὡς ἐνός εἶδους διομολογιακοῦ μορφώματος.

δ) Ἡ § 4 παρουσιάζει τὸ μέσον πρὸς ἐπίτευξιν καί πραγμάτων αὐτῆς τῆς ἐνότητος, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ διάλογος, ὡς ἐφηρομόζετο καί εἰς κάθε ἱστορικὴν στιγμήν ἐν τῇ ζωῇ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καί ὡς πράττει διαχρονικῶς μέχρι καί σήμερον ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκκλησιολογικῆς αὐτῆς αὐτοσυνειδησίας καί τῆς κατανοήσεως τῆς σωτηριολογικῆς αὐτῆς ἀποστολῆς ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἐκτός Αὐτῆς.

Τὸν σκοπὸν τοῦ διαλόγου περιγράφει μὲ κάθε σαφήνειαν ὁ 92^{ος} κανόνας τῆς συνόδου τῆς Καρθαγένης (419 μ.Χ.)· ἵνα «**χαρῆναι περὶ τῆς ὑμετέρας** (ἐνν. τῶν Δονατιστῶν) **διορθώσεως**» καί ἵνα «**μὴ ποτε διὰ πείσμα ἀνθρώπων** ἀσθενεῖς ψυχαί καί ἄπειροι λαοὶ ἱεροσὺλῳ τινὶ χωρισμῶ ἀπόλωνται» (Ράλλη-Ποτλῆ, *Σύνταγμα*, τόμος Γ', σελ. 525-526). Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος τονίζει ὅτι «οὐδέν οὕτω παροξύνει τὸν Θεόν, ὡς τὸ **Ἐκκλησίαν διαιρεθῆναι**» (PG 62, 85), καθότι ἡ διαίρεσις ἐκκλησιολογικῶς συνεπάγεται ἀπώλειαν καί ἔκπτωσιν.

ε) Εἰς τὴν § 5 θεωρῶ ὅτι καί πάλιν, ὡς καί εἰς τὴν § 1, ἀποδίδεται μία ἐσφαλμένη ἐρμηνεῖα ἐκ μέρους τῶν ἀντιλεγόντων, μεταξύ τῆς ὑφισταμένης καί τῆς δεδομένης ἐνότητος ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καθ' ἑαυτήν καί τῆς συμβολῆς αὐτῆς, ἐπὶ τῇ «βάσει τῆς πίστεως καί τῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων», πρὸς ἀποκατάστα-

σιν «τῆς ἀπολεσθείσης ἐνότητος τῶν Χριστιανῶν» καί οὐχί τῶν Ὁρθοδόξων ὡς ἀναφέρουν.

Δέν ὑφίστανται σήμερον Χριστιανοί καί Χριστιανικά Κοινότητα, αἱ ὁποῖαι ἐξαιτίας τῶν σχισμάτων καί τῶν αἱρέσεων δέν εὐρίσκονται ἐνωμένοι μετά τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τῆς «οὔσης τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας» ; Ἡ καταφατική ἀπάντησις νομίζω ὅτι εἶναι δεδομένη.

Εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστόν, ὅτι ἡ ἱστορική ὑπαρξις σχισμάτων καί αἱρέσεων βεβαίως δέν ἀλλοιώνει τήν ὄντολογικήν ἐνότητα καί ταυτότητα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, «ἀπαιτεῖ» δ' ὅμως τήν θεραπείαν αὐτῶν (ἐνν. τῶν σχισμάτων καί αἱρέσεων) μέ τήν ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος διά τῆς ἐντάξεως πάντων τῶν Χριστιανῶν ἐν τῷ σώματι τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Ὑπό αὐτήν τήν προοπτικήν δέν εἶναι δυνατόν νά ἀμφισβητηθῇ τό περιεχόμενον τῆς παρούσης παραγράφου, πολλῶ δέ μᾶλλον νά παρερμηνευθῇ.

*

Ἐπίσης εἰς τήν παροῦσαν παράγραφον οὐδεμία ἀντίληψις περὶ «διηρημένης ἐκκλησίας» ἀπηχεῖται ἐν ὄντολογικῇ ἐννοίᾳ, ὅπως ἀκρίτως καί ἐσφαλμένως χρησιμοποιεῖται ὁ παρῶν νεολογισμός, πλήρως ἀθεολόγητος καί ἀντι—ἐκκλησιολογικός, ὑπό τινων.

Διά τῆς χρήσεως τοῦ παρόντος νεολογισμοῦ («διηρημένη ἐκκλησία») φαίνεται ὅτι δέν καθίσταται ἀντιληπτὴ ὑπό τῶν ἐπικριτῶν ἡ ὑφισταμένη οὐσιαστική καί πραγματική διάκρισις μεταξύ τῆς ἱστορικῆς ὑπάρξεως τῶν σχισμάτων καί τῶν αἱρέσεων καί τῆς ὄντολογικῆς καί

ἐκκλησιολογικῆς φύσεως τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας καθ' ἑαυτῆς, ὡς γεγονότος μυστηριακοῦ καί εὐχαριστιακοῦ.

Ἐπίσης δέν δύνανται νά κατανοήσουν οἱ κατακρίνοντες, ὅτι μέ τήν χρῆσιν τοῦ παρόντος νεολογισμοῦ («διηρημένη ἐκκλησία»), ἐπί τῷ σκοπῷ ἀφ' ἑνός μὲν ὅπως ἀντιδράσουν εἰς τήν ἱστορικότητα καί πραγματικότητα τῆς διαιρέσεως, ἐξ αἰτίας τῶν σχισμάτων καί τῶν αἰρέσεων, ἀφ' ἑτέρου δέ ὅπως θεμελιώσουν τήν περί ἐνότητος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἰδρυματικήν ἀντίληψιν μιᾶς «ἐκκλησιαστικῆς ἀποκλειστικότητος», περιπίπτουν ἢ καί ἐπαναλαμβάνουν ἐξ ἀντιγραφῆς ὅσας ἀντιλήψεις περί «ἀποκλειστικῆς ἐκκλησιολογίας» πρεσβεύει ἡ Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία καί ὡς ταῦτα μάλιστα διετυπώθησαν εἰς τό κείμενον *Dominus Jesus*.

Ἡ ὑπαρξις τῆς ἱστορικότητος καί πραγματικότητος τοῦ σχίσματος, ὡς γεγονότος ἐκκλησιαστικοῦ, καί τῆς ἱστορικῆς διαιρέσεως ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ σώματι, ἐπιβεβαιοῦται ὑφ' ὅλων τῶν πατερικῶν καί συνοδικῶν πηγῶν, ἰδιαιτέρως δέ ὑπό τοῦ Ὁμολογητοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ταρασίου («ὄρῳ καί βλέπω τήν ἐπί τήν πέτραν Χριστόν τόν Θεόν ἡμῶν τεθεμελιωμένην Ἐκκλησίαν αὐτοῦ διεσχισμένην νῦν καί διηρημένην, καί ἡμᾶς ἄλλοτε ἄλλως λαλοῦντας, καί τοὺς ἀνατολῆς ὁμοπίστους ἡμῶν Χριστιανούς ἑτέρως». *Mansi XII, 987, PG 98, 1440C, 1429D*), καί ὑπό τοῦ Μ. Βασιλείου («ἐπαναγαγεῖν πρὸς ἔνωσιν τὰς Ἐκκλησίας τὰς πολυμερῶς καί πολυτρόπως ἀπ' ἀλλήλων διατμηθείσας». *PG 32, 528B*). Ἡ ἱστορική αὕτη πραγματικότης τοῦ σχίσματος καί τῆς διαιρέσεως δέν συνεπάγεται καί τήν ὄντολογικὴν διάσπασιν τοῦ ὅλου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, τοῦ ὁποίου ἡ ἐνότης θεμελιοῦται ἐπὶ τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως καί ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

*

στ) Όλα τὰ παραπάνω ἐπιβεβαιοῦνται ἐν τῇ § 6, ἐνθα ὑφίσταται εἰδικότερον καί ἡ ἔκφρασις «μετά διαφόρων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν», διά τὴν ὁποίαν ἔχουν κατατεθεῖ ἐπίσης ἀρκεταί ἐνστάσεις.

Ὦντως ἡ παροῦσα ἔκφρασις, ὡς εὐκόλως συγχέουσα καί παρερμηνεύουσα ἀρκετάς ἄλλας θέσεις τοῦ ὅλου κειμένου, δημιουργεῖ καί ἐν ταύτῳ τὴν δυνατότητα ἀναπτύξεως μιᾶς δικαιολογημένης ἀντιρρήσεως.

Εἰς γενομένην ὅμως πρότασιν ἀντικαταστάσεώς της διά τῆς ἐκφράσεως, «μετά διαφόρων Χριστιανικῶν Ὁμολογιῶν καί Κοινοτήτων» εἰς ὅλας τὰς παραγράφους εἰς τὰς ὁποίας ἀναφέρεται, ὑπῆρξε ἀντίδρασις ἐκ μέρους Σλαβικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν Ε' Προσυνοδικήν Πανορθόδοξον Διάσκεψιν, ἡ ὁποία προέβαλλε ὡς ἐπιχείρημα, ὅτι ἡ προταθεῖσα ἀλλαγὴ θά ἐδημιούργη προβλήματα εἰς τὴν συνύπαρξιν ἐνίων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν μετὰ τῶν ἄλλων Κοινοτήτων («Ἐκκλησιῶν») ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, εἰδικότερον δέ διά τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν ἀνέφερε ὅτι ὁ ὅρος «Ἐκκλησία» χρησιμοποιεῖται ὡς περιγραφικός (terminus technicus) καί οὐχί μὲ δογματικόν περιεχόμενον καί κατὰ κυριολεξίαν, θεωροῦσα μάλιστα ὅτι εἰς τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς, ὑφίστανται θεολογικῶς «στοιχεῖα ἐκκλησιαστικότητος» (vestigia ecclesiae), ὡς ὁ τύπος τοῦ τριαδολογικοῦ βαπτίσματος, ἡ Θεία Εὐχαριστία, ἡ Ἱερωσύνη, ἡ συνοδικότης, ἀνεξαρτήτως τοῦ λανθασμένου «τύπου» καί «τρόπου» λειτουργίας αὐτῶν, ἄποψιν τὴν ὁποίαν ἐπιβεβαιώνει καί ὁ Ἐλλογιμώτατος Καθηγητὴς Δημ. Τσεγγελίδης, (*Δυτικὴ Θεολογία καί Πνευματικότητα*, ἔκδ. Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, ἄ.χ., σελ. 7 : «ἡ ρωμαιοκαθολικὴ διδασκαλία δέν εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἀπορριπτέα»!!!)

Ἐνημερωτικῶς πάντως ἀναφέρομεν, ὅτι, ὡς εἶδομεν καί ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ, ὁ Μ. Βασίλειος, ὁμιλεῖ διά «διατμηθείσας ἀπ' ἀλλήλων Ἐκκλησίας», δηλαδή ἀποκεκομμένας Ἐκκλησίας (εἰς

πληθυντικόν ἀριθμόν), χρησιμοποιῶν καί αὐτόν τόν ὄρον «Ἐκκλησίας» περιγραφικῶς καί μή κατά δογματικήν κυριολεξίαν καί μάλιστα διά νά προσδιορίσῃ τὰς κοινότητες ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται «ἐν σχίσματι» καί ἀποκεκομμένα ἐκ τοῦ ὅλου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος.

Ἐάν ἡ «λογομαχία» (πρβλ. Μ. Βασιλείου, PG 31, 688D – 689A. 29, 477A- 500A. Γρηγορίου Θεολόγου, PG 35, 1077B), ἀφορᾷ ἀποκλειστικῶς καί μόνον τήν χρῆσιν τοῦ ὄρου καί τήν συγκεκριμένην ἔκφρασιν εἶναι δυνατόν νά υἱοθετηθεῖ ὡς διορθωτική πρότασις, ἐπί τῆς ἀνωτέρω ἐκφράσεως τοῦ κειμένου, ἡ «ἄλλων ἢ λοιπῶν Χριστιανικῶν Ὁμολογιῶν καί Κοινοτήτων».

Ἐπίσης τό περιεχόμενον τῆς παρούσης παραγράφου δέν κατέσται κατανοητόν ὑπό τῶν ἀσκησάντων τήν κριτικήν καί ἐπί ἑνός ἄλλου σημείου, ἐξ ἴσου σημαντικόν, διό καί καταθέτω τὰς ἐξῆς διευκρινήσεις.

Τό κείμενον τονίζει ὅτι αἱ ὑφιστάμεναι σχέσεις μετὰ τῶν λοιπῶν Χριστιανικῶν Κοινοτήτων καί Ὁμολογιῶν καί ἐν τοῖς πλαισίοις τῶν διαλόγων δέν πρέπει νά προσβλέπουν εἰς μίαν ἐνότητα στηριζομένη ἀποκλειστικῶς καί μόνον εἰς τό γεγονός τῆς πίστεως καί τῶν μυστηρίων, ἀλλά αὕτη ἡ ἐνότης θά πρέπει νά ἐπιβεβαιώνεται καί νά ἐκφαίνεται καί ὑφ' ὅλων τῶν λοιπῶν θέσεων τῶν Ὁμολογιῶν, ἤτοι εἰς τὰς περί Ἐκκλησίας, περί μυστηρίων, περί τῆς θείας χάριτος, περί τῆς ἱερωσύνης καί περί τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἀντιλήψεις. Ἡ ἀπόκλισις καί εἰς τὰς προαναφερθείσας ὀψεις τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας ὡς τρόπου ἐκφράσεως τοῦ γεγονότος τῆς πίστεως δέν εἶναι δυνατόν νά «οἰκοδομήσῃ» τήν ἐνότητα ἔστω καί ἂν ὑφίσταται σύμπτωσιν ἐν τῇ πίστει καθεαυτήν, ἄλλως ἡ ἐπίτευξις ἐνότητος ἐν τῇ πίστει ἄνευ ἐπιτεύξεως ἐνότητος καί ἐν τῇ λοιπῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας, μεταλλάσει τό γεγονός τῆς πίστεως εἰς μίαν θεωρητικήν ἢ ἰδεολογικήν ἀντίληψιν περί ἐνότητος, ἡ ὁποία ὁμως δέν ἀποτελεῖ καί τήν «πραγματικήν» ἔκφρασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος.

ζ) Αί §§ 7,8,9,10,11,12,13,14,15 αναφέρονται εις τήν διεξαγωγήν τῶν διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων, μέ σημαντικὰς τάς §§ 10,11,12,13,14 καί 15, διά τῶν ὁποίων διασφαλίζεται ἡ διαδικασία, ἡ πορεία καί ἡ διεξαγωγή τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων, ὡς ἔκφρασις πλέον πανορθόδοξου ἐνότητος, λειτουργίας καί συγκαταθέσεως ἐνῶ δηλοῦται ὡς ἀναγκαία καί ἡ τακτική ἀξιολόγησις αὐτῶν ὑπό ἀντιστοίχου Πανορθόδοξου Ὁργάνου καί ἐπί τῇ βάσει πανορθόδοξου διαδικασίας καί μεθόδου.

η) Αί §§ 16,17,18,19 αναφέρονται εις τήν συμμετοχήν τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν εις τό Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν (ΠΣΕ), ἰδιαιτέρως δέ εις τάς §§ 17,18,19 περιγράφεται ἡ περί τοῦ ΠΣΕ καί τῆς συμμετοχῆς εις αὐτό τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, ἐπί τῇ βάσει τῆς ἐκκλησιολογικῆς αὐτοσυνειδησίας καί ὡς αὕτη διευπλώθη εις τήν Δήλωσιν τοῦ Τορόντο (1950) εις τάς ἀποφάσεις τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς διά τήν Ὁρθόδοξον συμμετοχήν εις τό ΠΣΕ (Special Commission) καί συμφώνως ὡς πρός τὰ ἀποφασισθέντα ὑπό τῆς Διορθόδοξου Συναντήσεως τῆς Θεσσαλονίκης (1998).

θ) Ἡ § 20 οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει, οὔτε ἀποτελεῖ ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀγνώστου ἀντιλήψεως εις τήν ὀρθόδοξον ἐκκλησιολογίαν καί εις τήν περί μυστηρίων ὀρθόδοξον διδασκαλίαν, ἡ ὁποία ὑποδηλοῦται διά τοῦ ὅρου «βαπτισματική θεολογία»!!!

*

Ὁ ὅρος οὔτος προερχόμενος ἐκ τῆς φιλελευθέρου προτεσταντικῆς θεολογικῆς ἀντιλήψεως περί μυστηρίων, υἱοθετήθη λανθασμένως ὑπό ἐνίων θεολόγων (ἐπισκόπων, κληρικῶν καί λαϊκῶν) προκειμένου νά περιγράψουν τήν ἀντίθεσιν των εις μίαν ἀνύπαρκτον τάσιν ἀναγνώρισεως ὑπό τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος τῶν ἑτεροδόξων καί ἐμμέσως, πλήν σαφῶς, καί μιᾶς δῆθεν ἀναγνώρισεως τῆς

ἐκκλησιαστικότητος εἰς τὰς ομάδας ἢ Κοινότητος αὐτάς, καί ὡς τοῦ πρώτου σημείου ἐνότητος μετ' αὐτῶν τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος.

Τό βάπτισμα, ὡς ἐκκλησιαστικό γεγονός, εἶναι δυνατόν νά ἀποτελέσει τήν βάσιν τοῦ διαλόγου πρὸς τήν ἐνότητα ἀποκλειστικῶς καί μόνον ὡς πρὸς τό **προ-βαπτισματικόν** τμήμα αὐτοῦ, ἔνθα καί οἱ κατηχούμενοι ἀκόμη συμμετεῖχον ὑποχρεωτικῶς εἰς αὐτό.

Μία τοιούτου εἴδους μεθοδολογικῆς χρήσεως καί προσεγγίσεως τοῦ προ-βαπτισματικοῦ τμήματος τοῦ βαπτίσματος οὔτε ἀναγνώρισιν τοῦ βαπτίσματος τῶν ἑτεροδόξων καθ' ἑαυτὸν συνεπάγεται, οὔτε ἀναγνώρισιν τῆς ἐκκλησιαστικότητος αὐτῶν ἐπιτυγχάνεται ὡς πρὸς τὰς λοιπὰς Χριστιανικὰς Κοινότητας, ὡς ἐσφαλμένως τονίζεται ὑπὸ τῶν εἰσηγητῶν τῆς λεγομένης «βαπτισματικῆς θεολογίας» [πρὸβλ. Ἐκκλησιαστικὴ Παρέμβαση 71 (Δεκέμβριος 2001), σελ. 12].

*

Ἀντιθέτως ἡ παροῦσα παράγραφος περιγράφει τὸν τρόπον καί τό πλαίσιον τῆς «κατ' οἰκονομίαν» ἀποδοχῆς τῶν ἐπιστρεφόντων ἑτεροδόξων εἰς τήν Ὁρθοδοξίαν, ὡς αὕτη καταγράφεται εἰς τήν ἱεροκανονικὴν παράδοσιν καί διευτυπώθη εἰς τοὺς 7^{ον} τῆς Β' Οἰκουμ. Συνόδου καί 25^{ον} τῆς Πενθέκτης κανόνας, [ὡς καί ἄλλων Οἰκουμενικῶν καί Τοπικῶν, τοὺς ὁποίους ἀνέφερε ὁ Σεβ. Ἡλείας κ. Γερμανός εἰς τήν Εἰσήγησίν του, τῆς 8^{ης} Μαρτίου 2016, εἰς τήν ΙΣΙ (σελ. 12)].

Ἡ «κατ' οἰκονομίαν» αὕτη ἀποδοχὴ τῶν ἑτεροδόξων ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, διὰ Λιβέλλου καί διὰ Χρίσματος, συνεπάγεται μὲν τήν «κατ' οἰκονομίαν» ἀποδοχὴν ὡς ἐγκύρου καί ὑποστατοῦ τοῦ βαπτίσματος ὄχι ὅμως καί ὅλων τῶν λοιπῶν μυστηρίων ἢ τῆς ἀντίστοιχης Ὁμολογίας («Ἐκκλησίας»), αὕτη δέ ἡ «κατ' οἰκονομίαν» ἀποδοχὴ τοῦ βαπτίσματος ἐπιτυγχάνεται ὑπὸ ὄρους, προϋποθέσεις καί κριτήρια καί οὐχί

αὐθαιρέτως, μάλιστα δέ ὑπό τόν ὄρον ἀποδοχῆς τῆς ὀρθῆς πίστεως (ὑπογραφή Λιβέλλου), τῆς ἀποδοχῆς τοῦ προσερχομένου εἰς τήν Ὁρθοδοξίαν ὑπό τοῦ κανονικοῦ ἐπισκόπου τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας (Χρίσεως διά Μύρου) καί τῆς τηρήσεως τοῦ ἀπαραβάτου ὄρου τοῦ τριαδολογικοῦ «τύπου» τοῦ βαπτίσματος (πρβλ. Ράλλη-Ποτλῆ, *Σύνταγμα*, τόμος Β', σελ. 187-191).

Ἐπ' αὐτήν τήν προοπτικήν καί τάς προϋποθέσεις καθορίζονται ἄλλωστε καί τά «ὄρια» τῆς Ἐκκλησίας, τά ὅποια εἶναι μυστηριακά, ἐφ' ὅσον «ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς μυστηρίοις σημαίνεται» (Νικόλαος Καβάσιλας), δηλαδή χαρισματικά, ἀλλά καί ἐν ταῦτῳ κανονικά (συγκατάθεσις καί ἀποδοχή ὑπό τοῦ ἐπισκόπου καί τῆς συνόδου) καί οὐχί μόνον χαρισματικά ἢ μόνον κανονικά, ἡ δέ κοινωνία «ἐν τοῖς μυστηρίοις» προϋποθέτει σύμπτωσιν ἐν τῇ πίστει καί τῇ ἀποστολικῇ διαδοχῇ καί ὀδηγεῖ ἀποκλειστικῶς καί ἀπαραιτήτως εἰς τήν συμμετοχήν εἰς τήν Θεῖαν Εὐχαριστίαν. Ἄλλη πορεία πρὸς τήν ἐνότητα καί τήν ἐκκλησιαστική ἀναγνώρισιν δέν ὑφίσταται, διό καί ἡ ὁποιαδήποτε «ἀναγνώρισις» βαπτίσματος, τόσον ὡς ἐγκύρου, ὅσον καί ὡς ὑποστατοῦ, ἐάν δέν ὀδηγεῖ, δηλαδή δέν κατατείνει, ἀποκλειστικῶς καί μόνον εἰς τήν Θεῖαν Εὐχαριστίαν οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν (βλ. σχῆμα Καθαρῶν, Lapsi, σχῆμα Παλαιοημερολογιτισμοῦ κ.ἄ.).

Ἡ θεώρησις τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος μόνον ὡς «μυητικοῦ» μυστηρίου ἄνευ ἀναφορᾶς εἰς τό μυστήριον τῆς Θεῖας Εὐχαριστίας ὀδηγεῖ εἰς τήν κατανόησιν του ὡς ἀποκλειστικοῦ καί μόνου μέσου μύησεως καί οὐχί ἐντάξεως διά μετανοίας, εἰς τήν Ἐκκλησίαν, ὡς τρόπου δηλαδή μετα-στροφῆς καί ἐντάξεως εἰς τήν πορείαν πρὸς τήν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Ἐπιπλέον ἡ «κατ' οἰκονομίαν» ἀποδοχή τῆς ἐπιστροφῆς τῶν αἰρετικῶν διά τοῦ Χρίσματος καί τοῦ Λιβέλλου δέν συνεπάγεται αὐτομάτως καί τήν ἀναγνώρισιν τῶν συγκεκριμένων αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν, οὔτε

τήν ἀποκατάστασιν τῆς κοινωρίας μετ' αὐτῶν, αὐτό ἄλλωστε ὀριοθετεῖ καί διαφυλάσσει ἢ «κατ' οἰκονομίαν» προᾶξις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (προβλ. Ἰ. Χρυσοστόμου, PG 48, 948, 952, 60, 323).

Τέλος τό ἀναπτυχθέν ἐπιχείρημα, ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν καί Τοπικῶν Συνόδων, δύνανται νά ὑποκατασταθῶσιν ὑπό μιᾶς Συνόδου «τριῶν Πατριαρχῶν», τοῦ ἔτους 1756, ἐπί Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου Ε' (Ἀλεξανδρείας Ματθαίου καί Ἱεροσολύμων Παρθενίου), ἡ ὁποία, διά λόγους «καιρικούς» καί «δί' αἰτίαν» ἀποκλειστικήν (τῆς οὐνίας), ἐπανέφερε προσωρινῶς τόν ἀναβαπτισμόν, μίαν ἀπόφασιν ἡ ὁποία δέν ἐφηρμόσθη ὑπό συνόλου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἢ μή μόνον καί δι' ὀλίγον χρονικόν διάστημα καί μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει τυγχάνει ἀνέρειστος εἰς τήν ὅλην ἱεροκανονικήν καί συνοδικήν Παράδοσιν. Ἡ ὑποκατάστασις συνοδικῶν ἀποφάσεων Οἰκουμενικοῦ κύρους ὑπό ἄλλων ἀποφάσεων Μειζόνων, Ὑπερτοπικῶν ἢ καί Πανορθόδοξων συνοδικῶν ὀργάνων, ὡς τονίζεται ὑπό τινων, ἀπηχεῖ θέσεις ρωμαιοκαθολικῆς καί μάλιστα βελλαρμινεῖου ἀντιλήψεως περί συνοδικότητος, συμφώνως πρός τήν ὁποίαν ἐξ αἰτίας μιᾶς ὑπεροχικῆς ἀντιλήψεως μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας καθ' ἑαυτήν ἔναντι τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, εἶναι δυνατόν ἢ συγκεκριμένη νά ἀποφασίζῃ καί νά ἀναβαθμίζῃ τοπικάς Συνόδους καί τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν εἰς Οἰκουμενικοῦ κύρους, καί νά τὰς συναριθμῇ ὡς Οἰκουμενικάς τοιαύτας.

ι) Εἰς τήν § 21 δηλοῦται μέν ἡ θετική ἐκτίμησις τῶν ἐκδοθέντων θεολογικῶν κειμένων τοῦ Τμήματος «Πίστις καί Τάξις» τοῦ ΠΣΕ δέν υἰοθετεῖται ὅμως διά τῆς παρουσίας θετικῆς ἐκτιμήσεως οὔτε ἡ ἀναγνώρισις οὔτε ἡ ἀποδοχή αὐτῶν τῶν κειμένων, διό καί κατά παγίαν τακτικήν καί ἀπόφασιν τῶν Συνοδικῶν Ὁργάνων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, οὔδεμία Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία προσυπογράφει τοιοῦτου εἴδους κείμενα, ἐνῶ ἡ

ἀκροτελεύτεια φρασίς τῆς παραγράφου ταύτης δηλώνει ἀπεριφράστως καί ἐπιβεβαιοῖ ἅπαντα τά παραπάνω : «ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διατηρεῖ ἐπιφυλάξεις διά κεφαλαιώδη ζητήματα πίστεως καί τάξεως».

ια) Ἡ § 22 ἐκφράζει κατά περιεχόμενον τόν 6^{ον} κανόνα τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, συμφώνως πρός τόν ὁποῖον «αἰρετικούς δέ λέγομεν, τοὺς τε πάλαι τῆς Ἐκκλησίας ἀποκηρυχθέντας, καί τοὺς μετά ταῦτα ὑφ' ἡμῶν ἀναθεματισθέντας» καί οὐχί τήν ὑπό ὀρισμένων καί μόνον κληρικῶν ἢ λαϊκῶν αὐθαιρέτως ἀπόδοσιν ὡς κατηγορίας τοῦ «αἰρετικοῦ» εἰς ἄλλους κληρικούς, κυρίως ἐπισκόπους.

Ὁ κανὼν οὗτος, εἰς τήν ἀρχήν τοῦ κειμένου, ἀναφέρει ἀκριβῶς τοὺς λόγους διά τοὺς ὁποίους καταλήγει εἰς τήν παροῦσα τοποθέτησιν, «ἐπειδή πολλοί τήν ἐκκλησιαστικήν εὐταξίαν συγχεῖν καί ἀνατρέπειν βουλόμενοι φιλέχθρως καί συκοφαντικῶς αἰτίας τινάς κατά τῶν οἰκονομούντων τὰς Ἐκκλησίας ὀρθοδόξων ἐπισκόπων συμπλάσσουσιν, οὐδέν ἕτερον ἢ χραίνειν τὰς τῶν ἱερέων ὑπολήψεις, καί ταραχάς τῶν εἰρηνευόντων λαῶν κατασκευάζειν ἐπιχειροῦντες ... μὴ ἀνεξετάστως προσίεσθαι τοὺς κατηγορούς, μηδέ πᾶσιν ἐπιτρέπειν τὰς κατηγορίας ποιεῖσθαι κατά τῶν οἰκονομούντων τὰς Ἐκκλησίας, μηδέ μὴν πάντας ἀποκλείειν... αἰρετικούς δέ λέγομεν, τοὺς τε πάλαι τῆς Ἐκκλησίας ἀποκηρυχθέντας καί τοὺς μετά ταῦτα ὑφ' ἡμῶν (ἐνν. τῶν Πατέρων τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου) ἀναθεματισθέντας» (Ράλλη – Ποτλῆ, *Σύνταγμα*, τόμος Β', σελ. 481-482).

Ἡ παροῦσα παράγραφος υἰοθετήθη ἐκ τῆς § 10 τοῦ Μηνύματος τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τοῦ ἔτους 2000 καί ἐκφράζει τήν διαχρονικήν ἀρχήν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησιολογίας, ὅτι ἄνευ συνοδικῆς ἀποφάσεως ἢ διάκρισις μεταξύ Ὁρθοδοξίας καί αἱρέσεως δέν τυγχάνει ἐφικτή.

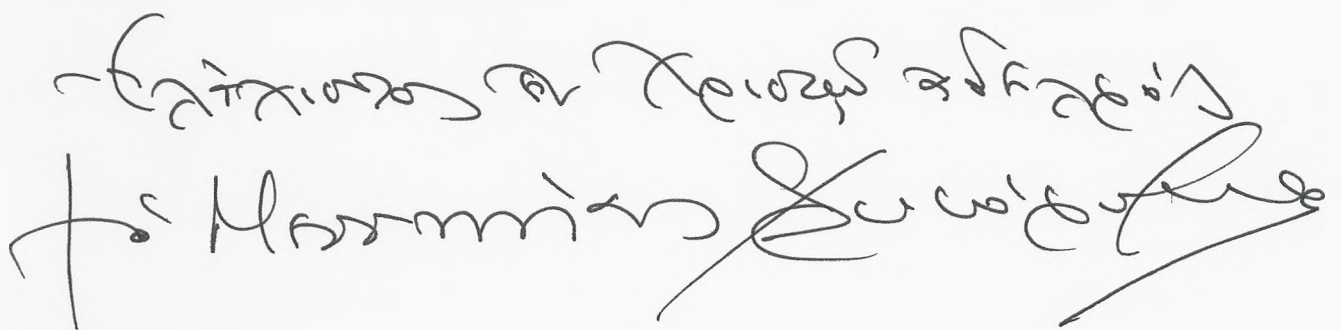
Οὕτως οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει ἡ παροῦσα παράγραφος, ὅπως ἐφαλμένως ἀναφέρουν οἱ κρίνοντες, μέ τήν ἔκφρασιν τῆς «ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως», οὔτε μέ τήν ἔννοιαν τοῦ ἀλαθήτου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ἀντιθέτως περιγράφει συγκεκριμένως τήν ἀρμοδιότητα τῆς Συνόδου, ὡς τῆς μόνου καί ἀποκλειστικῶς ἀρμοδίας, διά τήν καταδίκην τῶν αἰρέσεων καί χαρακτηρισμοῦ διαφόρων προσώπων ἢ ομάδων ὡς αἰρετικῶν, ὡς καί τοῦ μόνου ὄργάνου διατηρήσεως, διασφαλίσεως καί διακηρύξεως τῆς γνησίας ὀρθοδόξου πίστεως, τό ὅποιον θά κρίνη καί περί τῶν τυχῶν ἀποκλίσεων ἢ μή ἐν τῇ πίστει, ἄλλως ἢ μονομέρεια καί ὁ ἰδεολογικός ἀτομισμός θά καθίσταντο κριτήρια ὀρθοδοξίας, τά δέ ὅρια μεταξύ Ὁρθοδοξίας καί αἰρέσεως θά ἐτύγχανον δισδιάκριτα.

*

ιβ) Τέλος ἡ § 23 ἀποκλείει κάθε τάσιν ἀναγνωρίσεως ἢ ἀποδοχῆς «πράξεως προσηλυτισμοῦ ἢ ἄλλης προκλητικῆς ἐνέργειας ὁμολογιακοῦ ἀνταγωνισμοῦ», θεωρῶ δέ ὅτι θά ἦτο δυνατόν νά προστεθεῖ ἐν παρενθέσει καί ἐπεξηγηματικῶς ὁ ὅρος «οὐνία».

Πάντα ταῦτα ὑποβάλλω Ὑμῖν εὐσεβάστως, διατελῶ

Κοινοπ. Εἰς ἅπαντας τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Εἰς τὰς Ἐδρας των.